

*Глушаниця Н. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету*

*Ищенко Л. Й.,
старший викладач кафедри іноземних мов
і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету*

СПОСОБИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. У статті досліджуються способи та особливості перекладу англійської будівельної термінології на прикладі текстів фахової англійської науково-технічної літератури; аналізуються головні ознаки будівельних термінологічних одиниць та структурні типи означеного виду термінів.

Ключові слова: термін, термінологія, переклад, лексичний еквівалент, термінологічне словосполучення, будівельні термінологічні одиниці, деривація, калькування, описовий переклад, транскодування, компресія, конкретизація.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток будівельної промисловості сприяє підвищенню інтересу до проблеми перекладу науково-технічних текстів будівельної тематики, оскільки іншомовні джерела є важливим носієм інформації для фахівців різних галузей. Науково-технічні тексти, які репрезентують певну галузь науки, вирізняються точністю, логічністю, однозначністю, відсутністю експресивності, тобто використанням значної кількості специфічної термінології. Отже, актуальність представленого дослідження зумовлена нагальною потребою вивчення проблем способів відтворення фахової термінології, зокрема будівельної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми. Низка сучасних перекладознавчих досліджень спрямована на здійснення опису різних аспектів перекладознавства, зокрема проблем способів відтворення фахових термінологічних одиниць. Інтерес до цієї проблеми зумовлений інформативністю фахового терміну як засобу, що забезпечує ефективне спілкування фахівців певної галузі. Основна увага лінгвістів сфокусована на перекладі англійських фахових текстів, термінів, розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій, особливостях їх відтворення у текстах науково-технічної літератури. Аналіз низки наукових досліджень засвідчує наявність різних підходів до визначення терміна. Л. Алексєєва, О. Ахманова, В. Виноградова, Г. Винокура, В. Даниленко, Н. Захарчук, В. Карабана, В. Комісарова, Л. Конопляник, В. Лейчик, О. Смірницький, С. Радецька, О. Реформатський, С. Хоменко та інші вивчали специфіку термінологічних одиниць української та англійської терміносистем, а також способи їх перекладу. В. Карабан займається проблемами перекладу наукової і технічної літератури [1]. І. Арендаренко досліджує порівняльну типологію англійської та української юридичної літератури [2]. І. Асмуквич [3], І. Колодій [4], О. Ковтун [5] вивчають авіаційну термінологію. Морська термінологія є предметом аналізу Козак І. [6].

Брілов С. описує динаміку і кодифікацію термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові [7].

З-поміж проблем перекладу англійських термінів на українську мову ґрунтовного дослідження потребують проблеми перекладу англійської будівельної термінології. Труднощі перекладу термінів, які позначають поняття англійської будівельної терміносистеми, здебільшого спричинені дією міжмовної термінологічної інтерференції. Головною проблемою є доцільність заповнення термінологічних одиниць української будівельної терміносистеми за рахунок певних формально-паралельних форм термінологічних одиниць. Комплексний опис цього прошарку спеціальної лексики на рівні англійської та української мов недостатній.

Однак проблема дослідження особливостей перекладу англійської термінології залишається недостатньо вивченою, особливо це стосується термінології будівельної тематики, чим і зумовлюється актуальність нашої наукової розвідки.

Мета вивчення цієї проблематики полягає у виявленні та комплексному аналізі способів перекладу будівельної термінології на прикладі текстів англійської науково-технічної літератури. Для досягнення цієї мети потрібно вирішити ряд конкретних завдань: визначити особливості будівельної терміносистеми англійської та української мов, сформулювати основні етапи їх розвитку; дослідити процеси формування міжмовної будівельної термінології та виокремити основні класифікації зазначених термінів; здійснити структурний аналіз перекладу складних будівельних термінів на українську мову.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження використовувалися комплекс взаємопов'язаних методів: метод суцільної вибірки при доборі мовного матеріалу, метод семантико-компонентного аналізу для визначення структури будівельних термінів в англійській та українській мовах, метод зіставлення з метою здійснення аналізу способів та прийомів перекладу текстів будівельного змісту.

Емпіричною базою дослідження слугують тексти англійської науково-технічної літератури будівельного спрямування. Предметом дослідження є способи перекладу означеної термінології з англійської на українську мову.

Наукова новизна дослідження: вперше здійснено ґрунтовний моніторинг проблеми перекладу англійських будівельних термінів та словосполучень; вперше застосовано принципово новий підхід до здійснення аналізу англійської будівельної терміносистеми.

Практична цінність результатів дослідження полягає у можливості їх використання при викладанні дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для студентів четвертого курсу напрямку «Будівництво».

На думку В.І. Карабана, лексичні труднощі перекладу полягають у багатозначності термінів та підборі адекватного словникового відповідника. Псевдоінтернаціоналізми, лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (установ і організацій), з точки зору перекладача, спричиняють труднощі при здійсненні лексичний перекладу.

Н. Захарчук, Л. Конопляник вважають, що особливістю укладання нових галузевих словників, є те, що словники такого роду вберуть у себе безліч термінів з різних галузей науки і техніки, а разом з цим і усі їхні негативні та позитивні процеси, що будуть безпосередньо впливати на розвиток фахової термінології [8].

Звернення до галузевих словників є одним із ефективних способів перекладу будівельної термінології. Однак означений спосіб є дієвим за умови компетентності перекладача в сфері об'єкту перекладу. Переклад фахових текстів потребує від перекладача знань тієї галузі, якої стосується переклад. Розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою полегшує переклад науково-технічної літератури. Виявити значення терміну допомагає контекст, в якому він вживається. Контекст допомагає визначити, в якому значенні вживається термін – у загальноновживаному чи у специфічному, та в якому саме із специфічних значень. А. Коваленко виокремлює два етапи процесу здійснення перекладу терміну: з'ясування зв'язку терміну з контекстом та відтворення його значення рідною мовою [9].

Вважаємо за доцільне враховувати особливості вживання термінологічних одиниць в текстах будівельної тематики та визначати межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій при виборі адекватного способу перекладу англійської будівельної термінології, оскільки це сприятиме повному розумінню перекладачем фахового англійського тексту, проникненню його у сутність термінів, розумінню ним самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в тексті оригіналу. Такий підхід забезпечить перекладача від допущення грубих помилок при здійсненні повноцінного перекладу.

У фаховому тексті нерідко буває елемент новизни, який пов'язаний із вживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках, що ускладнює переклад англійських текстів будівельної тематики. Доцільно детально аналізувати описувані явища та передавати їх зміст за допомогою вже існуючих термінів. За необхідності консультація фахівця відповідної галузі є важливою складовою означеного підходу до перекладу.

Тексти будівельної тематики містять певну повторюваність термінів. З метою адекватної передачі значення незнайомих і відсутніх у словниках термінологічних лексичних одиниць слід застосувати підхід співставлення всіх випадків її вживання в тексті. Наступним кроком є уточнення значення терміну шляхом ознайомлення із фаховою літературою при можливості порівнюючи оригінал та переклад. При використанні вище згаданого підходу слід опиратися на засади становлення сучасної української термінології, що досить чітко визначені В. Козирським. Він стверджує, що термінологія має бути українська, лексично й максимально зберігати синонімію; необ-

хідно зберегти семантику термінів, при повному узгодженні з першоджерелом; терміни мають відповідати вимогам мовного середовища; доцільно поновити деякі орфографічні норми, які відображають риси, притаманні українській мові.

Сучасна англійська термінологія включає власні та запозичені мовні одиниці (переважно лексеми латинського походження). Процес запозичення слів латинського походження здійснювався у три етапи, що зумовлювалося історичним контекстом. Наприклад: wall – vallum, street (a paved road) – (via) strata, mile – mille (перший етап); altar, chapter, cross, copper, marble, chalk (другий етап), radius, datum (третій етап).

Входження будівельної термінології до фахових наукових англійських джерел супроводжується інтенсивним процесом деривації. Наприклад: build – building, draw – drawing, structural – structural, specificate – specifications. Прагматична реалізація досліджуваної термінології просліджується в навчально-методичній літературі будівельної тематики, текстах монографій, наукових статей, документів, ділових паперів, де функціонування будівельної термінології набуває певної специфіки та стильових ознак.

Терміни – найбільш часто вживані мовні одиниці науково-технічної літератури, оскільки вони є одиницями вербалізації наукової картини світу, яка, у свою чергу, є результатом наукового пізнання світу, результатом когнітивної діяльності вчених певної галузі знань [10, с. 8]. Основна функція терміну полягає у відображенні змісту поняття та функції його назви. На відміну від звичайної лексеми, термін має обмежений, чітко зафіксований зміст. Отже, характерною рисою терміносистеми є розширений зміст поняття, що є результатом когнітивної діяльності вчених певної галузі знань.

В українській мові існує низка підходів та засобів утворення нових фахових термінів. Одним із поширених засобів є використання багатозначних загальнономовних слів у тій чи іншій науковій сфері. Вживання загальнономовних слів у різних галузях науки базується на тих самих законах та механізмах «утворення» різних змістів їх вживання. Так, термін «*frame*» має такі варіанти перекладу: 1) рама; 2) каркас, конструкція, споруда; 3) кадр (фільму); 4) корпус, ферма. Слово «*conductor*»: 1) провідник (механіка); 2) диригент; 3) керівник; 4) кондуктор; 5) провідник пасажирського вагону.

При здійсненні перекладу часто звертаються до використання способу транскодування, тобто побуквенної чи фонемної передачі вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Однак цей прийом не є ефективним при здійсненні технічного перекладу: consulting engineer – інженер-консультант, dock – док, dam – дамба, tender – тендер. Застосовуючи прийом транслітерації, не слід забувати про «фальшивих друзів перекладача», неправильне відтворення яких може привести до некоректного трактування змісту тексту, а відтак – отримання невірної інформації: data – дані (а не дата), list – список, перелік (а не лист), solid – твердий (не лише солідний), clay – глина (а не клей), probe – зонд (а не проба).

Суть лексичного способу перекладу термінології калькування полягає у передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, а саме: складові частини слова чи фрази перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Морфемне або лексичне калькування – переклад лексичної одиниці оригіналу через заміну її складових частин на лексичні відповідники в українській мові. Цей спосіб доцільно застосовувати при перекладі складних термінів: site investigation – інженерно-геологіч-

ні дослідження на будівельному майданчику, *package contract* – контракт на проведення всього комплексу робіт.

Описовий спосіб застосовується при перекладі новітніх авторських термінів-неологізмів. Зазвичай вони подаються в лапках, наприклад: *In a "turnkey" or package contract the building contractor undertakes to finance, design, specify, construct, and commission the whole project.* – У цілком готовий проект або проект «під ключ» підрядник включає фінансування, будівництво, технічні характеристики, будівельні матеріали та замовлення цілого проекту.

Науково-технічний текст вирізняється лаконічністю, тому доцільним є використання компресії: випущення зайвих елементів та позамовного контексту. Щоб сфокусувати увагу на якомусь факті, вдаються до використання інверсії.

Один із трансформаційних прийомів відтворення термінів мовою перекладу є конкретизація лексичної одиниці більш широкого конкретнологічного змісту одиницею конкретного змісту. Суть означеного прийому полягає в заміні лексичної одиниці, що має широкий спектр значень, еквівалентом, який деталізує значення щодо контексту або стилістичних вимог. Наприклад, в українській мові поняття «досліджувати» може вживатися в різних ситуаціях і в значній мірі упорядковується контекстом; в англійській мові воно означає різні, більш вузькі за значенням одиниці, в залежності від контексту: *to explore the site* – досліджувати будівельний майданчик; *to investigate the market* – досліджувати ринок; *to research into the feasibility study* – досліджувати техніко-економічне обґрунтування.

Відповідно до структури терміни поділяють на: прості, які складаються із одного слова: *hydraulics* – гідравліка; складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *soil mechanic* – механіка ґрунтів, *water-supply system* – система водопостачання; *load-bearing capacity (of soil)* – несна здатність (ґрунту); терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *package contract* – контракт на проведення всього комплексу робіт.

Висновки. Отже, складність перекладу науково-технічних текстів будівельної тематики полягає у розкритті та передачі іншомовних реалій засобами мови перекладу та повному розумінні змісту тексту перекладачем. Науково-технічні тексти будівельної тематики характеризуються наявністю великої кількості термінів, лаконічністю. Тому здійснення адекватного відтворення англійських термінів вимагає від перекладача високого рівня володіння англійською мовою та мовою перекладу, багатогранного сприйняття мовної картини світу, а також ґрунтовних знань галузі, якої стосується переклад. Завдання перекладача полягає у виборі ефективного способу перекладу, щоб якнайточніше розкрити значення терміну.

Література:

1. Карабан В.І. Переклад наукової і технічної літератури / В.І. Карабан – К. : ІНККОС, 2001. – 302 с.
2. Арндаренко І.В. Англійська та українська юридична література (порівняльна типологія) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.05 / НАН України ; Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2003. – 20 с.
3. Асмукович І.В. Формування та розвиток англійської авіаційної термінології / І.В. Асмукович // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – № 6. – С. 112–117.
4. Колодій І.А. Формування професійної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі на основі інтеграції загальноосвітніх і професійно-орієнтованих дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І.А. Колодій ; Національний авіаційний університет. – Київ, 2012. – 20 с.
5. Ковтун О. В. Теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)»; 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.В. Ковтун; Південноукраїнський національний пед. ун-т імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2013. – 44 с.
6. Козак С.В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С.В. Козак ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2001. – 20 с.
7. Брілов С.Л. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові / С.Л. Брілов. – Львів, Видавничий центр Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка, 2004. – 520с.
8. Конопляник Л. Особливості перекладу англійських термінів з фізики / Л. Конопляник, Н. Захарчук // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць. – К. : Університет «Україна», 2013. – Вип. 28. – С. 36–44.
9. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А. Я. Коваленко. – К. : ІНККОС, 2002. – 320 с.
10. Мартемьянова М.А. Особенности формирования современных научных технических терминологических систем (на примере терминов нанотехнологий) : автореферат дис.... канд. филол. наук : 10.02.19 / М.А. Мартемьянова. – Ижевск : Тип. ГОУ ВПО «Удмурт. гос. ун-т», 2011. – 22 с.

Глушаниця Н. В., Ищенко Л. И. Способы и особенности перевода английской строительной терминологии

Аннотация. В статье исследуются способы и особенности перевода английской строительной терминологии на примере текстов профессиональной англоязычной научно-технической литературы; анализируются главные признаки строительных терминологических единиц и структурные типы указанного вида терминов.

Ключевые слова: термин, терминология, перевод, лексический эквивалент, терминологическое словосочетание, строительные терминологические единицы, деривация, калькирование, описательный перевод, транскодирование, компрессия, конкретизация.

Glushanytsia N., Ischenko L. Methods and features of translation of English building terminology

Summary. The article investigates the ways and features of English translation of building terminology on the example of professional English texts of scientific literature; analyzes the main features of building terminology units and their structural types.

Key words: term, terminology, translation, lexical equivalent, terminological phrases, terminology construction unit, derivation, tracing, descriptive translation, transcoding, compression, specification.